

4. Пустинникова І. М. Сучасні інформаційні технології в підготовці вчителя фізики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец.13.00.02 «Теорія та методика навчання»/ І.М.Пустинникова. – К., 1999. – С. 20.

5. Стецик С. Електронний підручник як сучасний засіб методичної підготовки майбутніх учителів фізики та астрономії / С.Стецик, М.Мартинюк // Наукові записки. – Серія : Педагогічні науки. Вип. 77. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2008. – Ч. 2. – С. 271–276.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Богомаз-Назарова Сніжана Миколаївна – старший викладач кафедри загальнотехнічних дисциплін та методики трудового навчання КДПУ ім. В.Винниченка, кандидат педагогічних наук.

Коло наукових інтересів: реалізація міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі.

ПІДВИЩЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЕКОЛОГІЇ ПІД ЧАС РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Тетяна ГЛАДУН

У статті розглядаються питання підвищення педагогічної майстерності майбутнього вчителя екології під час роботи з обдарованими учнями. Запропоновано модель підготовки вчителя екології до впровадження інноваційних технологій та модель формування творчих здібностей учнів в умовах інноваційних технологій.

In the article the questions of increase of pedagogical trade of future teacher of ecology are examined during work with the gifted students. The model of preparation of teacher of ecology is offered to introduction of innovative technologies that model of forming of creative capabilities of students in the conditions of innovative technologies.

Аналіз літератури з питання про розвиток творчих здібностей учнів дає можливість зробити висновок, що рівень готовності вчителів-предметників до роботи з учнями певним чином впливає на результативність їх навчання, виховання і розвиток. Практика свідчить, що певному рівню готовності вчителя –предметника може відповідати певний рівень навченості, вихованості і розвитку його учнів. Так, низькому і недостатньому рівню готовності майбутнього вчителя-предметника до навчання відповідає відсутність результату взагалі, або його випадковий характер; більш високому рівню (достатньому й оптимальному) – високі, стабільні результати, які гармонійно охоплюють усі сфери діяльності учня.

Дослідження науковців показують, що теоретична і практична підготовка позитивно впливають на ефективність педагогічної діяльності учителів обдарованих учнів. Зокрема, Уїтлок і Десетл [14] зазначають, що серед учителів обдарованих учнів ті виділяються своїми результатами, які отримали тривалішу теоретичну і практичну підготовку до роботи з цією категорією дітей. Хемінінен [13] встановив, що вчителі з досвідом розуміють можливі шляхи розв'язання проблем, пов'язаних із навчанням обдарованих учнів, інакше порівняно з учителем-початківцями [12].

Результати дослідження С. Ледньової [7] щодо впливу підготовленості, стажу роботи, фаху вчителя на об'єктивність оцінки обдарованості учнів показали, що на адекватність оцінки впливає фах (наприклад, учителі початкових класів більш об'єктивні від вихователів), стаж роботи (найбільш спостережливими виявились учителі зі стажем 4-10 років), а також фактор власних інтелектуальних та творчих здібностей учителів.

Аналіз навчально-виховного процесу у закладах, де відбувся експеримент, дає підстави зазначити, що формуванню творчості учнів сприяло впровадження нових освітніх технологій зацікавлення їх матеріалом чи методом проведення уроку, реалізацією міжпредметних зв'язків, залучення до науково-дослідної роботи. Звичайно, це передбачає структурування змісту навчального матеріалу, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, застосування відповідних засобів навчання. Відповідну роль у реалізації відводимо вчителю екології. Адже все зазначене вимагає від майбутнього вчителя екології самовдосконалення, самоорганізації. Тому важливою педагогічною умовою формування творчих здібностей є підвищення педагогічної майстерності вчителів екології.

Розвиток творчих здібностей може інтенсифікуватись, якщо вчителі, навчаючи учнів екології, забезпечують їх активну розумову діяльність, що найбільше можливе під час

застосування інноваційних технологій. Завдання вчителя – не просто подати навчальний матеріал, а створити умови для самостійної роботи над різними видами завдань, організувати творчу діяльність, коригувати та контролювати її результати.

Професійно-педагогічна діяльність учителя-предметника за своєю природою є творчою. Педагогічна творчість – це оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики навчально-виховного процесу, забезпечення сприятливих умов для навчання учнів з різним рівнем навченості, оскільки педагогічна діяльність учителя полягає у постійному самовдосконаленні та творчому підході до навчального процесу.

Аналізуючи педагогічну діяльність учителя-предметника, І. Андреев [1] виділив два основних напрямки професійної діяльності:

- самостійний (робота вчителя над самовдосконаленням);
- творчо-перетворюючий (прикладний).

На основі досліджень А. Семенової [8], С. Сисоевої [9], М. Холодної [11] поділяємо педагогічну діяльність на такі види:

- а) діагностична;
- б) орієнтаційно-прогностична;
- в) конструктивно-проектувальна;
- г) організаційна;
- д) інформаційно-пояснювальна;
- е) комунікативно-стимулююча;
- є) аналітично-оцінна;
- ж) дослідницько-творча.

Усе це свідчить про необхідність переорієнтації поглядів майбутнього вчителя екології, перед яким стоїть головне завдання: підготувати до життя людину, здатну усвідомлювати власну роль і значення в житті суспільства, а також задовольняти особисті та суспільні інтереси. Сучасний учитель-предметник повинен усвідомлювати свою соціальну відповідальність, бути об'єктом особистісного і професійного зростання, спроможним досягти нових педагогічних цілей, провідником ідей державотворення і демократичних змін, людиною високої культури та носієм загальнолюдських цінностей.

Щоб реалізувати нову парадигму освіти, потрібен новий учитель, якому, в першу чергу, притаманна креативність, здатність і готовність до творчості. Творчість у даному випадку виступає як особливий тип буття людини в світі, що постійно змінюється. Тому майбутньому вчителю екології необхідно цілісно бачити дитину, щоб забезпечити її системний розвиток. Гостро постає потреба виробити в учня вміння навчатися все життя. На вчителя-предметника, зокрема вчителя екології, покладається надія і соціальна відповідальність виховати нову генерацію індивідів, які розбудовуватимуть ринкові відносини у державі на моральних засадах. Як бачимо, стихійно розширилися й ускладнилися функції вчительської праці, що тепер охоплює навчальну, виховну, розвивальну, культурно-просвітницьку, соціально-педагогічну, корекційну, комунікативну, проєктивну, інноваційну, дослідницьку тощо. Більшість цих функцій мають універсальний характер і є будівельним матеріалом для професійно-особистісного розвитку сучасного вчителя-предметника, а саме це є метою сучасної педагогічної освіти. В умовах розширення функцій учителя, запровадження особистісно орієнтованих методик все більшого значення набуває фундаментальність психологічної і педагогічної підготовки, яка допоможе майбутнім учителям екології створити засноване на принципах взаємодії навчальне середовище, а не просто викладати матеріал пасивним учням [5]. Важливою функцією вчителя-предметника є його вміння сприяти учням в ефективному і творчому засвоєнні інформації, у розвитку критичного осмислення здобутої інформації.

До того ж учитель протягом усього свого життя не може обмежитися тими знаннями, які він отримав у ВНЗ. Тому актуальним є залучення його до неперервного засвоєння інформації. Глобальність мислення, здатність до осмислення інформаційних потоків, готовність до розв'язання нетривіальних проблем слугують тим орієнтиром, поза яким підготовка успішного вчителя-предметника не мислиться [9].

Відповідно до цих критеріїв необхідно розглянути підготовку і підвищення кваліфікації вчителя в системі безперервної освіти. Особливого значення принцип безперервності набуває у наш динамічний час, коли суспільство стає все більш інформатизованим, коли знання і технології швидко втрачають актуальність і виробничу цінність, а вимоги конкурентноспроможності як на

рівні держави, так і на рівні окремих осіб стають більш суворими. Орієнтування на можливість отримання знань один раз і на все життя в сучасних умовах стає безперспективним. Відповідно набуває актуальності андрагогіка – мистецтво й наука допомагати дорослим у навчанні. У зв'язку з цим зростає роль і значення системи післядипломної освіти.

Загалом у системі вищої та післядипломної педагогічної освіти виходять з того, що тільки той учитель може взяти на себе відповідальність навчати і виховувати іншу людину, яка вміє перетворювати, вдосконалювати себе, прагне вдосконалювати свою природу.

Спираючись на роботи В. Беспалька [2], В. Давидова [6], констатуємо, що педагогічна діяльність складається з орієнтовної, виконавчої та контрольної-коригуючої. Це вимагає від учителя екології специфічних здібностей, напруги, дій. Тому для дієвого формування в майбутніх учителів екології знань про інноваційні технології нами розроблено модель готовності вчителя екології до застосування інноваційних технологій (рис. 1).

З огляду на те, що процес навчання базується на взаємозв'язку таких основних елементів, як учитель, учень, зміст навчання, форми, методи, засоби навчання, підходи, на яких вони будуються, під час складання моделі були враховані такі принципи: диференціації, індивідуалізації, систематизації, активності, практичної спрямованості, безперервного вдосконалення педагогічної майстерності.

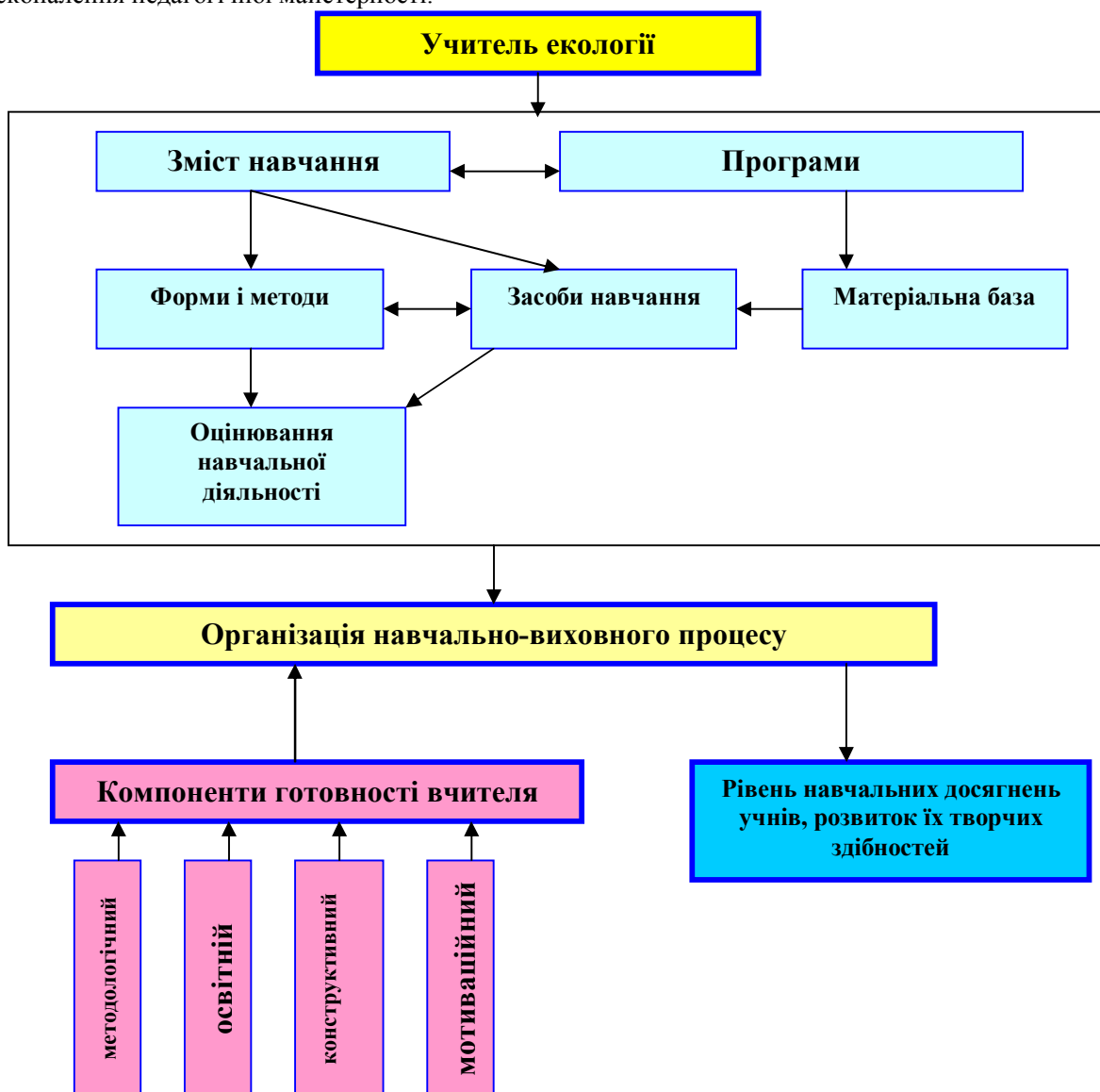

Рис. 1. Модель підготовки вчителя екології до впровадження інноваційних технологій

Опрацювання анкет молодих вчителів, вхідного діагностування вчителів-курсантів дає підстави стверджувати, що нові освітні технології не впроваджуються, або їх рівень упровадження малоефективний з причини низьких знань про ці технології, низький рівень мотивації.

Вчитель повинен не стільки вчити, актуалізувати, стимулювати навчальну діяльність учнів до загального розвитку, скільки організувати та створювати умови для їх саморозвитку та самоактуалізації того. Тому важливе значення під час упровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес має рівень мотиваційної готовності самих вчителів до організації та управління творчою діяльністю учнів.

Реалізація в навчально-виховному процесі моделі готовності вчителя екології до впровадження інноваційних технологій показала її зв'язок із моделлю розвитку творчих здібностей учня. Це дає підстави зробити такі висновки:

1. Рівень розвитку творчих здібностей особистості учня залежить від рівня організації навчально-виховного процесу, а виявляється через ознаки розумової діяльності, що формуються в процесі навчання, а саме: глибина, гнучкість, стійкість, усвідомленість, самостійність, критичність.

2. Застосування в навчально-виховному процесі інноваційних технологій базується на взаємодії вчителя та учня і передбачає такі складові: програми, зміст навчання, форми, методи і засоби навчання.

3. Під час організації навчально-виховного процесу, метою якого є розвиток творчих здібностей, необхідним є врахування майбутнім учителем екології таких підрівнів, як фізіологічний, психологічний (мотивації, емоції, рівень уяви), інтелектуальний.

4. Ефективність упровадження в навчально-виховний процес інноваційних технологій визначається рівнем підготовки майбутнього вчителя екології до творчої діяльності і передбачає такі компоненти, як методологічний, освітній, конструктивний, мотиваційний.

Систематичний аналіз і пошук шляхів удосконалення навчально-виховного процесу є своєрідним тренінгом для формування та розвитку творчих здібностей учнів та педагогічної майстерності вчителя-предметника.

До параметрів готовності майбутнього вчителя екології зараховуємо професійну підготовленість; уміння структурувати зміст навчального матеріалу; вміння вибору форм, методів, засобів навчальної діяльності; знання предмета, психології; планування роботи; рівень мотивації.

Навчальна діяльність визначалася за можливістю майбутнього вчителя екології залучати учнів до навчальної діяльності; контролювати результати діяльності учня; співпрацювати з учнями; визначати сильні і слабкі сторони своїх вихованців; надавати допомогу.

Результативність роботи майбутнього вчителя екології розкривалася через такі показники: підвищення рівня навченості; збереження стійкого інтересу до предмета; прискорення темпів навчання; збільшення відсотка самостійності учнів; бажання учнів отримувати додаткові знання з предмета; зміна якості педмайстерності вчителя. Це вказує на те, що формування творчих здібностей особистості безпосереднього пов'язане із підвищенням майстерності вчителя-предметника [4].

Нами побудована модель формування творчих здібностей учнів.

Організація навчально-виховного процесу, метою якого є формування творчих здібностей, базується на дидактичних принципах навчання. Найбільшу увагу ми звертаємо на такі: науковість; системність; етапність; інтегративність; зв'язок теорії з практикою; наочність.

Застосування принципу науковості сприяє створенню цілісної картини світу. Разом з тим системне знання краще відкладається в пам'яті. Принцип системності вдало розкритий К. Ушинським [10]. Учений зазначає, що тільки система, що виходить із власне сутності предмета, дає повну владу над знаннями.

В. Бондар вважає, що під час реалізації принципу системності, необхідно спиратися на такі вимоги:

- актуалізувати раніше вивчений матеріал з урахуванням схожості з новим матеріалом;
- базуватися на активний досвід особистості дитини;
- визначити місця нового матеріалу у структурі теми;
- встановлювати внутрішньо- і міжпредметні зв'язки;
- забезпечувати послідовність етапів засвоєння [3].

Із принципу системності випливають принципи інтегративності, зв'язку теорії з практикою, етапності.

Використовуючи інформацію з різних предметів, учні по-новому осмислюють матеріал, а це забезпечує формування цілісного сприйняття дійсності, що й зумовлює використання принципу інтегративності.

Формування здібностей відбувається поступово (етапами), що вимагає покласти в основу організації навчально-виховного процесу принцип етапності. Ми виділяємо такі етапи формування знань, умінь і навичок: мотиваційний, усвідомлення, тренування, репетиторний, контролю дій.

У ході формування творчих здібностей є необхідною посилена розумова діяльність. Психологи встановили, що творчі здібності формуються лише в тій діяльності, яка виникає на ґрунті позитивних емоцій, знаходить своє застосування, викликає зацікавленість, конфлікт між відомим і невідомим. Це дало нам можливість установити компоненти творчої діяльності: фізіологічний, мотиваційний та інтелектуальний.

Це зумовило відбір і структурування навчального матеріалу. Під час пояснення вчителів екології часто доводиться перебудовувати матеріал підручника, використовувати додаткову інформацію, демонструвати досліди та певним чином планувати послідовність своїх дій.

При цьому перед учителем екології постають такі завдання: розвинути загальні здібності, які можуть переноситися на різні види діяльності; закріпити в учнів думку, що будь-які здібності розвиваються, варто лише докласти зусиль; підготувати до власного свідомого вибору сфери діяльності, в якій учень хоче і може ефективно розвиватися.

Такі умови визначають, орієнтуючись на принципи проблемного та діяльнісного підходів, що відображається в структуруванні навчального матеріалу, у відповідній системі форм і методів навчання, співпраці вчителя і учня у навчально-виховному процесі.

Це відображено нами у моделі формування творчих здібностей учнів природничо-математичних ліцеїв (рис. 2).

У запропонованій моделі враховані компоненти, дидактичні умови, зміст навчання, принципи навчання, методи і засоби, рівні сформованості творчих здібностей, які спрямовані на кінцевий результат. Одержані результати підтверджують дієвість такої моделі за дидактичних умов, які нами досліджувалися.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андреев И.А. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / И.А. Андреев. – Казань : Из-во Казанского университета, 1988. – 345 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии : монография / В. П. Беспалько; Рец. С. Е. Хозе. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Бондар В.І. Дидактика : підруч. [для студ. вищ. пед. навч. закладів] / В.І. Бондар ; М-во освіти і науки України. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
4. Волощук І.С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості / І.С. Волощук – К. : Педагогічна думка. 1998 – 160 с.
5. Гончаренко С.У. Наука й навчальний предмет / С.У. Гончаренко// Шлях освіти. – 2006. – №1 – С. 8-14.
6. Давыдов В.В. Проблемы развивающегося обучения: Опыт теоретического и экспериментального исследования / В.В. Давыдов. – М., Просвещение, – 1986. – 240 с.
7. Леднева С.А. Детская одаренность глазами педагога / С.А. Леднева // Новая школа. - 2003. – №1. - С. 80-83
8. Семенова А.В. Організація та управління творчою діяльністю старшокласників на уроках природничо-математичного циклу : навч. пос. [для студентів педагогічних закладів освіти та вчителів природничо-математичного циклу загальноосвітніх шкіл] / А.В. Семенова – Одеса : Друк, 2001. – 207 с.
9. Сисоева С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С.О. Сисоева. – К. : Політграфкнига, 1996. – 406 с.
10. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори у 2-х томах / К.Д. Ушинський ; пер. з рос. / редкол. В.М. Столетов (голова) та ін. – К. : Радянська школа. – 1983.
11. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М.А. Холодная. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 272 с.
12. Copenhaver R.W. Teacher's perception of gifted students / Copenhaver R.W., Melntyre D.J. – Roeper Review. – 1990. - vol. 14. – № 3. – P. 151-153.
13. Hamininen G.A. Study of teacher training in gifted education // Hamininen G.A. – Roeper Review. – 1988. – Vol.10. – № 3. – P. 139-144
14. Rogers. Carl R. Learning to be free / Rogers C.R., Stevens B. Person to person; The problem of being human. – Walnut Creek, CA; Real People Press, 1967. – P. 47-66.

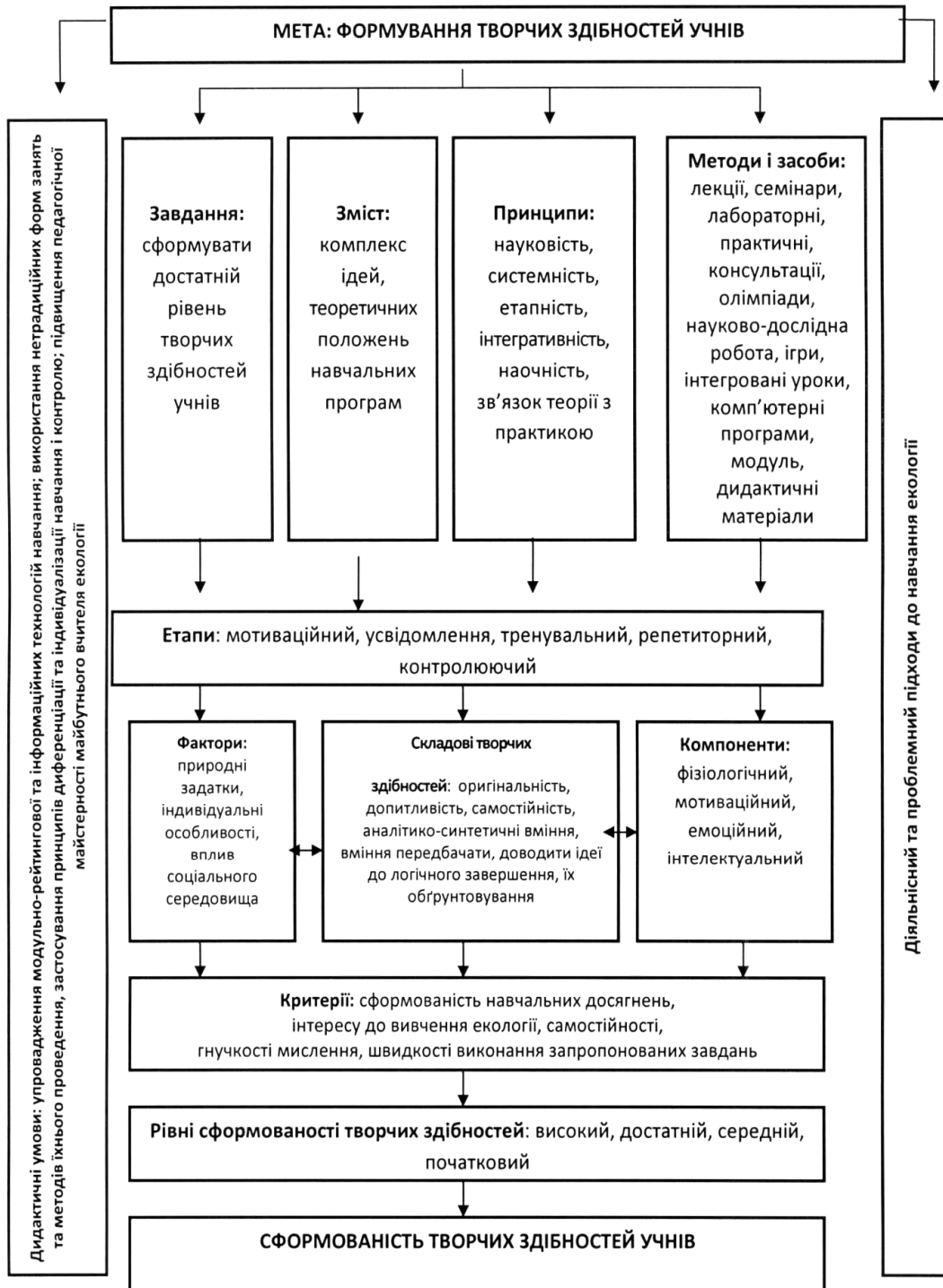

Рис. 2. Модель формування творчих здібностей учнів в умовах інноваційних технологій

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Гладун Тетяна Святославівна - викладач кафедри екології та збалансованого природокористування Рівненського державного гуманітарного університету.

Коло наукових інтересів: підготовка вчителів екології до продуктивної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах.